

А. Я. Сташевський

**Фольклоризм і неофольклоризм у баянній творчості сучасних
українських композиторів
(на прикладі творів малих форм)**

Стильова система сучасної баянної музики становить сукупність основних стилетипів сьогоденної академічної музичної традиції, що активно культивуються в інших камерно-інструментальних галузях та розвиваються окремо (тобто внутрішньо, автономно) та в тісному перетині та взаємовпливі власних художньо-технологічних канонів із суміжними.

Незважаючи на стильову багатогранність й строкатість, що є характерним для широкого загалу вітчизняної баянної музики академічної традиції, неважко виокремити в ній основні магістральні вектори, мовностильові засади яких ґрунтуються на комплексі тих чи тих усталених ознак переважно одного стильового поля, епохи, напряму, окремого автора. Одним з таких векторів, власне від якого й починається процес трансформації баянної музики в річищі академізму, становить фольклоризм (а на більш пізній стадії свого розвитку – неофольклоризм). Тобто, опрацювання народного мелосу, перетворення фольклорних першоджерел в академічних жанрах і формах, відтворення стилістики і „духу” народно-інструментального виконання.

Висвітленням фольклорної специфіки в баянних творах, написаних на народній основі, частково займалися такі науковці, як В. Бичков, А. Гончаров, М. Імханицький, Д. Кужелев, А. Міхайлова, В. Мурза, Я. Олексів, О. Показаник, А. Сташевський. Разом з тим, дана проблематика сьогодні залишається актуальною, що зумовлено як постійною появою нових творів, написаних у цьому напрямі, так і необхідністю подальшої й ґрунтовної розробки інших аспектів й питань музичного фольклоризму.

Метою даної статті є висвітлення баянної творчості українських сучасних композиторів, представленої в річищі фольклоризму-неофольклоризму та реалізованої в композиціях малих форм. Завданнями, що підпорядковані окресленій меті є: розгляд баянних доробків В. Власова, А. Гайдена, Ю. Шамо, В. Подгорного, створених на народній основі; аналіз фольклористичних особливостей найбільш показових баянних творів обраних композиторів, написаних у малих жанрах.

Отже, одним з найяскравіших сучасних авторів в українській баянній музиці, який дуже вдало працює у напрямі перетворення фольклорної традиції, є *Віктор Власов*. Протягом останньої чверті минулого століття композитор створив цілу низку творів на народній

основі, які представляють новий підхід в опрацюванні фольклорного першоджерела. Це такі твори: *Парафраз на народну тему* (1977), *Веснянка* (1984), *Соната-експромт „Буковинська”* (1985), *Колядка* (1987), *Гаївка* (1987), *„Свято на Молдаванці”*, (1998). Крім того, на фольклорній ниві у цей час автор створив *„Альбом обробок югославських народних мелодій”* (21 п'єса, 1990), *Дві обробки німецьких народних пісень* (1992).

Ця група творів у баянному доробку композитора „...репрезентує блискучий стиль концертної транскрипції у музичному творі на сучасній моделі багатотембрового готово-виборного баяна. Перед виконавцем постає неодмінна вимога адекватної професійної віртуозно-артистичної майстерності. У музичній драматургії посилюється роль „неперекладуваних” баянних фактурних формул” [1, с. 290].

Найбільшу популярність серед виконавців отримали перші дві з названих вище композицій. Фантазія *„Веснянка”* створена на основі автентичної мелодії української календарної веснянки „А вже весна, а вже красна”, але дещо переінтонованої автором: ритмічна й мелодико-інтонаційна інваріантність, зміна метрики формо-структури тощо. Твір репрезентує синтез мелодійно-ліричних поспівок (початок, серединний розділ) з яскраво-віртуозним орнаментально-варіаційним викладом, у якому задіяне основний спектр інструментальних техніко-виконавських прийомів.

У цьому жанрово-стильовому річищі створено й *Парафраз на народну тему*, в основі якого тема української коломийки. У ньому ще глибше й художньо винахідливо розробляються мелодико-інтонаційні, гармонічні й ритмічні аспекти мовної структури першоджерела, що виводить цей твір у розряд композицій осучасненого „фреш-фольклору”. За спостереженням В. Мурзи „Парафраз на народну тему В. Власова посів у баянній літературі місце вагомого прориву з боку мовно-композиторських новацій у розв'язанні питання „композитор – фольклор”. Ця блискавично віртуозна та одночасно зворушливо-лірична п'єса виявилася такою жаданою в репертуарі баяністів, бо втілювала потрібні ознаки сучасності, академічності, художньої майстерності. Зрозуміло, „Парафраз...” спіткала доля посиленої виконавської зумовленості (як десятиріччя тому це сталося з „Ярмарком”)” [1, с. 291].

Одним з яскравих представників неофольклоризму в українській баянній музиці є *Анатолій Гайденко*, композитор, лєвова доля творчого доробку якого належить саме до цього напрямку.

Протягом останніх десятиріч минулого та на початку нового століття автор створив цілу в'язанку малих і великих одночастинних творів, в основі яких закладено музично-мовні засади фольклору різних народів, зокрема українського, російського, грузинського, хорватського, болгарського, сербського, угорського, молдавського, румунського тощо. Отже, це твори для дуету – *„Вечір у горах”* (1978), *„Палехські замальовки”* (1979), *Фантазія на хорватські теми „Коло”* (1979),

„Невестіно коло” (1987), „Коломийка” (2003); для тріо – „Плетениця” (1990); для баяна-соло – „Здравейте другарі” (1985), „Вербунк” (1987), „Весняна хора” (1987), „Балканський триптих” (1992).

П’єса „Вечір у горах” має двочастинну (диптихоподібну) структуру та віддзеркалює яскраву стилізацію фольклорного музикування в кавказьких народів. Вступний розділ (інтродукція) твору – монодійно-багатоголосна квазіхорова тканина в дусі народного грузинського співу. Основна частина – танцювальна запально-ритмічна лезгинка.

Колоритні фольклорні стилізації музики балканських народів становлять *Фантазія на хорватські теми „Коло”, „Балканський триптих”, „Весняна хора”* й ін. У цих творах майстерно відтворено традиційні ознаки мовностильового комплексу балканської народної музики, зокрема її ладову характерність, нерегулярну ритміку, орнаментизацію мелодичних проведень завдяки щедрій мелізматичі, терцовим дублюванням тощо. Своєрідність угорського фольклору з його пишною імпровізаційністю та гостро-синкопованою ритмікою автор відтворив у „Вербунку”. Композиція побудована на жанрово-інструментальних традиціях чардашу з його структурною биномією двох контрастних частин – повільно-експресивної лаші (чоловічий круговий танець) й запально-стрімкої фрішки (парний танок).

Опора на фольклорні інтонації визначає один із напрямів баянної творчості *Юрія Шамо*, музика якого не позбавлена рис сучасного „модернового” мовлення. П’єса *Імпровізація і бурлеска* (К., 1989) являє собою яскраву музичну замальовку на основі елементів квазіетнографічного фольклорно-карпатського музичення. Звукообразальність, вільно-імпровізаційне начало вступної частини складає атмосферу простору й пейзажності. На її інтонаційному ґрунті будується й основна тема наступної, ігрово-танцювальної за характером, бурлески.

Твір *Варіації* (К., 1990) у своїй основі містить тему, схожу за інтонаційно-структурною організацією на традиційно-народну лемківську пісню. Інший твір – *Сюїта* (1987), який відрізняється певною компактністю й лаконічністю, складається з чотирьох невеличких частин (зокрема Дума-імпровізація, Скерцо, Басо-остінато, Танець), містить широкий комплекс елементів музичного мовлення, стилізованих у манері народного музикування. Найбільш відверто це виявляється в ладових, метроритмічних, фактурних чинниках. У всіх своїх творах Ю. Шамо свідомо відходить від цитатності фольклорного першоджерела, він майстерно стилізує звучання в дусі фольклорного.

У стилістичну проекцію фольклоризму-неофольклоризму в розвитку вітчизняної баянної музики сучасного етапу органічно вписується творчість *Володимира Подгорного*, а саме – середнього та пізнього її періодів. Сформувавши принципи власного творчого стилю ще у попередній час, автор згодом продовжив його кристалізацію,

створивши нову велику низку різних творів, більша частина з яких залишилася у площині окресленого жанрово-стильового напрямку. Так, мініатюра „З руського епосу” (1987) змальовує картину билинного „оповідання” з яскравою імітацією гусельного перебору й дзвонового передзвону.

Ціла низка нових фантазій на народні теми, зокрема *Парафраз на тему російської народної пісні „У ворот гусли вдарили”* (1987), *Фантазія на тему української народної пісні „Ой, чий то кінь стоїть”* (К., 2003), *Фантазія на тему української народної пісні „Ой, кум до куми залицявся”* (К., 2003), *Концертна фантазія на єврейську народну тему* (К., 2003), *Концертна фантазія на тему старовинного російського романсу „Дорогой длиною”* (К., 2003), зберігаючи й розвиваючи музичні компоненти усталеного блоку авторського словника, на новому етапі творчості композитора відбивають відверту драматургічну камерність, виявляються значно компактнішими за формою і розмірами за подібні композиції періоду 1960-х років.

Серед інших авторів, які на сучасному етапі розвитку баянної музики в Україні працюють у жанрі народної обробки, поповнюючи своїми творами фольклористичний вектор оригінальної баянної літератури, слід відзначити Олександра Назаренка, Володимира Гальчанського, Геннадія Метьюлкіна, Юрія Кукузенка, Олександра Чуєва, Леоніда Козельчука й ін.

Отже, фольклористичний вектор сучасної баянної музики українських композиторів представляє доволі масивний прошарок академічного концертного репертуару для цього інструменту. Вітчизняні композитори у своїй роботі використовують широке коло різних національних музичних першоджерел. Відзначається яскравий індивідуалізований підхід авторів щодо реалізації фольклорного компоненту в художніх концепціях музичних творів, використання його різномірних атрибутів і елементів у структурі музичної мови і системи виражальних засобів.

Література

1. Мурза В. А. Фольклор у професійному баянному мистецтві (на прикладі творів В. Власова) / В. А. Мурза // Музичне мистецтво і культура. – Вип. 3. – Одеса : ОДМА ім. О. Нежданової, 2002. – С. 287-294. 2. Сташевський А. Я. Сучасна українська музика для баяна: виражальні засоби, композиційні технології, інструментальний стиль : монографія / А. Я. Сташевський. – Луганськ : Янтар, 2013. – 328 с.

Сташевський А. Я. Фольклоризм і неوفольклоризм у баянній творчості сучасних українських композиторів (на прикладі творів малих форм).

У статті розглядається баянна творчість сучасних українських композиторів – Віктора Власова, Анатолія Гайдєнка, Юрія Шамо, Володимира Подгорного. Подано загальний огляд творів, створених цими композиторами у річищі фольклоризму-неофольклоризму та представлених малими жанровими формами. Здійснено аналіз і надано характеристику окремим, найбільш значущим творам цього напрямку. Виявлено специфіку і охарактеризовано фольклористичні особливості в стильовій системі обраних творів. Відзначається яскравий індивідуалізований підхід авторів щодо реалізації фольклорного компоненту, використання його різнорідних атрибутів і елементів у структурі музичної мови і системи виражальних засобів обраних творів.

Ключові слова: фольклоризм, неофольклоризм, баянна музика, українські сучасні композитори, твори малих форм.

Сташевский А. Я. Фольклоризм и неофольклоризм в баянном творчестве современных украинских композиторов (на примере произведений малых форм).

В статье рассматривается баянное творчество современных украинских композиторов – Виктора Власова, Анатолия Гайдєнка, Юрия Шамо, Владимира Подгорного. Представлен общий обзор произведений, созданных этими композиторами в русле фольклоризма-неофольклоризма и реализованных малыми жанровыми формами. Осуществлен анализ и дана характеристика отдельным, наиболее значимым произведениям этого направления. Выявлена специфика и охарактеризованы фольклористические особенности в стилевой системе избранных произведений. Отмечается яркий индивидуализированный подход авторов к реализации фольклорного компонента, использование разнородных атрибутов и элементов в структуре музыкального языка и системе выразительных средств избранных произведений.

Ключевые слова: фольклоризм, неофольклоризм, баянная музыка, украинские современные композиторы, произведения малых форм.

Stashevsky A. Y. Folklorism and neofolklorism in the button accordions works of contemporary Ukrainian composers (on the example of works of small forms).

The article discusses the button accordion works of modern Ukrainian composer Viktor Vlasov, Anatoliy Gaidenko, Yury Shamo, Vladimir Podgorny. Presents an overview of the works created by these composers in the mainstream of folklorism-neofolklorism and implemented small genre. The analysis and the characteristic of the individual, the most significant works in this direction. The specificity of folklore and described especially in the stylistic system of selected works. Notes bright individualized approach for the implementation of the folk component, the use of different attributes and elements in the structure of the musical language and the system of expressive means of selected works.

At the core of the compositions laid the musical and linguistic foundations of the folklore of various Nations, including Ukrainian, Russian, Georgian, Croatian, Bulgarian, Serbian, Hungarian, Moldavian, Romanian and so forth. Analyzed works cover a wide range of elements of musical speech, stylized in the manner of folk music. Audio-visual, free-improvisation beginning is the atmosphere of the space and patanol. The most openly manifested in modal, metro-rhythmic and textural factors.

Signs of language-complex style of folk music, including its modal character, irregular rhythm, melodic ornamentist transactions with a rich messmates, terzolin duplication, etc.

Key words: folklorism, neofolklorism, button accordions music, modern Ukrainian composers, works of small forms.

Стаття надійшла до редакції 2.02.2017 р.

Прийнято до друку 30.02.2017 р.

Рецензент – д. мист., проф. Лошков Ю. І.

Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Мистецька освіта: історія, теорія, практика – 2017. – №2 (307). Ч.2. – С. 117-122